

[0294]

HET REGISTER "OISTVRIESLANT"

In het Friesland tussen Vlie en Lauwers - Oostfriesland in de Hollandse, Westfriesland in de Duitse bronnen geheten - is het landsheerlijk gezag nimmer tot volle ontplooiing gekomen. Deze - uitzonderlijke - situatie werd tegen het einde van de middeleeuwen van de kant van de Friezen verdedigd met een beroep op een door Karel de Grote verleende "vrijheid"; dankzij een privilege van die keizer waren zij "rijksonmiddellijk", stonden zij rechtstreeks onder de keizer. Dat hield overigens niet in, dat zij alle aanspraken van "vreemde" heren op gezagsrechten in Friesland zonder meer als onbestaanbaar van de hand wezen. Integendeel, de Westerlauwerse Friezen blijken steeds maar weer opnieuw bereid de graven van Holland als „heer" van Friesland te erkennen. Op deze basis wordt dan onderhandeld over de vraag, wat de omvang en de inhoud van de grafelijke rechten zijn. De graaf is hun heer, maar zijn rechten zijn begrensd. En dat terwijl de aanspraken van de Hollandse graven op Friesland - voorzover ons althans bekend is - op een nogal wankele basis berustten. Zeker, de graven van Holland voerden als titel: „heer van Friesland", maar hield dat iets méér in dan de heerschappij over Westfriesland? Oude titels konden zij - in tegenstelling bijvoorbeeld tot de bisschop van Utrecht ¹⁾ - niet tonen; geen enkel stuk, zelfs geen falsum, wettigt hun aanspraken. Pas in 1165 kreeg hun gezag in Friesland een legale basis. Toen werd door bemiddeling van de keizer het leenheerlijke gezag over Friesland tussen de bisschop van Utrecht en de graaf van Holland verdeeld (condominiumverdrag van 1165, november 25, Oorkondenboek Utrecht I, nr. 449). Vermoedelijk had de graaf reeds voordien zich de heerschappij over Friesland aangematigd en ruilde hij thans de helft van zijn feitelijk gezag voor legale medezeggenschap. Het was geen slechte ruil, want reeds spoedig daarna oefenen de graven de alleenheerschappij uit. Dat moet reeds het geval zijn geweest, toen Diederik VII tegen het einde van de 12e eeuw Friesland aan zijn broer in onderleen uitgaf ²⁾. In 1204 (OBU II, 567) en in 1226 (OBU II, 740) worden van de kant van Utrecht nog pogingen ondernomen om het condominiumverdrag to effectueren, maar daarna schijnen de bisschoppen in het verlies van Friesland te hebben berust.

Gezagscrises in Westergo.

De graven van Holland kregen echter geen gelegenheid in Friesland een feodaal bestuursapparaat op te bouwen ³⁾. De partijenschappen, die zich in Fries-

1) Dat sommige van diens titels vals waren (zie J.F. Niermeyer, *Over het staatsgezag in Midden-Friesland, voornamelijk in de twaalfde eeuw*, Bijdragen voor de Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde, 7e reeks, deel 8, 1937, p. 1-33) is in dit verband irrelevant.

2) *Fontes Egmundenses*, uitgegeven door O. Oppermann, Wk. uitgeg. door het Hist. Genootschap gev. te Utrecht, 3e serie 61 (1933), p. 193. Cf. *Quedam Narracio de Groninghe, de Thrente, de Covordia*, uitgeg. door C. Pijnacker Hordijk, Wk. Hist. Genootschap, nw. serie 49 (1888), p. 21.

3) Een overzicht over de door de graven gedane pogingen bij W. van Itersen, *Feudalisierungversuche im westerlauwerschen Friesland*, Zschr. d. Sav.-Stiftung für Rechtsgeschichte, G.A., 79 (1962), p. 72-105.

land evenals in de omringende gewesten tegen het midden van de 14e eeuw openbaarden, zullen daaraan mede schuldig zijn geweest. Een eerste aanwijzing, dat het grafelijke gezag tekort schiet, vinden we in een brief, door de abten van Klaarkamp, Bethanië (Foswerd), Mariëngaarde, St. Bonifacius (Dokkum) en Bergum aan Jan I geschreven. Een deel van de adel van Westergo had aan de oproep van de bisschop van Utrecht tot het doen van een kruistocht tegen de graaf van Holland gehoor gegeven ¹⁾, en was behulpzaam geweest bij het verwoesten van de *castra* Wijdenes en Engheburg in Westfriesland. De graaf - zo blijkt uit deze brief - verdacht de geestelijkheid ervan, de Friezen tegen hem te hebben opgezet (een relic van de oude rivaliteit tussen de bisschop en de graaf?). Ten onrechte echter - zo schrijven de abten ²⁾. Oostergo heeft aan dit alles part noch deel gehad; de tocht werd vanuit Westergo ondernomen. En voor dit land kan men Oostergo niet verantwoordelijk stellen, want beide landen, die door de Boorn worden gescheiden, hebben een eigen jurisdictie. Evenmin kan de abten worden verweten de inwoners van hun eigen land te hebben opgestookt. Integendeel, zodra iemand zich tegen de graaf of zijn *honor* ³⁾ zou willen keren, dan zouden zij dat met alle macht trachten te verhinderen. Overigens zouden zij ook dan nog niet in staat zijn tegen een besluit, dat tegen hun wil en advies zou worden genomen, in te gaan, want er wonen in het land vele *nobiles* en *potentes*, waarover de geestelijkheid géén *imperium* uitoefent.

Ten oosten van de Boorn rekende men erop, dat het betreuenswaardige incident spoedig zou worden gesloten ⁴⁾ en dat het grafelijke gezag weer zou worden hersteld. Doch zowel Jan I als Jan II van Avesnes moeten aan zoveel andere moeilijkheden het hoofd bieden, dat zij niet in staat zijn zich met de Friese kwestie bezig te houden. Pas Willem III krijgt zijn handen vrij, onderwerpt Westergo en wordt aldaar als *dominus Friziae* erkend (1310, juli 4; Bijlage I, a. en q.). Zonder enige restrictie erkennen de grietmannen van de drie districten Franeker, Wildinge en Wagenbrugge dat de graaf en zijn nageslacht de volledige jurisdictie toekomt en hij op alle rechten, die zijn ouders in Friesland hadden, aanspraak mag maken. Van zijn kant belooft de graaf het (aan Karel de Grote toegeschreven) privilege van de Friezen te zullen eerbiedigen.

Dit verdrag was echter nog maar slechts een begin; zo zijn heerschappij niet een dode letter zou blijven diende de graaf nog voor de verdere uitbouw van zijn gezag te zorgen ⁵⁾. Eén der eerste, door hem toegepaste, methoden kennen we: het in leen uitgeven van hoge en lage heerlijkheid. Zo worden op 3 mei

1) W. Noomen, *La traduction Française de la Chronographia Johannis de Beka* (1954), p. 152.

2) L.Ph.Ch. van der Bergh, *Oorkondenboek van Holland en Zeeland*, 's-Gravenhage 1866-1873, dl. II, nr. 996.

3) Zie P.W.A. Immink, *Honor, heerlijkheid en koningsgezag*, Tijdschrift voor Geschiedenis, 74e jaargang, afl. 3 (1961), p. 297.

4) Dit blijkt o.a. uit een oorkonde van het volgende jaar, waarin Leeuwarden en Dokkum graaf Jan I verzoeken hun kooplieden te beschermen (foto, druk en vertaling in: H.T. Obreen, *Dokkum, inventaris der archieven*, Dokkum 1959, p. 162-165).

5) Daarbij waren zijn handen echter min of meer gebonden door het zg. Vrijheidsprivilege van Karel de Grote, zie het vervolg.

1322 ¹⁾ Jelmer en Sculte Scultinc (= Schelte Scheltinga?) met de hoge en de lage heerlijkheid van Sexbierum en Westerbierum ²⁾ (Westergo) beleend. Succesvol blijkt deze versnippering van het oude deel Franeker ³⁾ echter niet. Reeds twee jaar later moet de graaf optreden tegen een zekere Elbodus, genaamd Gerlewa, zijn schoonzuster en medeplichtigen (de rechtsoptvolgers van de zojuist genoemde Scheltinga's?), die zich hun *predia et feodalia (a nobis possidentes titulo feodali)*, te Sexbierum en elders gelegen, hebben toegeëigend en weigeren de verschuldigde *jura* te voldoen. De graaf neemt strenge maatregelen; de abt [Pibo] Sy[branda] ⁴⁾ van het vlak daarbij gelegen klooster Mariëndal wordt gemachtigd hun - zo zij ongehoorzaam blijven - de leengoederen te ontnemen en aan anderen uit te geven, die dan de eed van trouw in handen van de abt zullen moeten afleggen ⁵⁾.

Niet minder belangrijk is de andere door de graaf genomen maatregel. Popta, zijn grietman, wordt in Sexbierum als 's graven schout aangesteld en met de zorg voor de rechtspleging belast tot 's graven *honor* en profijt. Zijn competentie wordt gelijk aan die van de andere schouten ⁵⁾. Om het belang van deze benoeming te doorzien, is het gewenst stil te staan bij de rechterlijke organisatie in het oude district (*auld deel*) Franeker. Dit omvatte de latere grietenijen: Baarderadeel, Barradeel, Franekeradeel, Hennaarderadeel, Menaldumadeel en de steden Franeker en Harlingen. Een beeld van de rechterlijke organisatie in dit gebied verschaffen ons *da vilkerren dis landis witta fyf delen* ⁶⁾. Daaruit blijkt dat er drie gerechtstypen zijn: het hoogste te Franeker zetelende gerecht, de bijvangs- of schoutengerechten en tenslotte de laagste- of attengerechten. In de hier genoemde Popta zullen wij een *atta* (dorpsgrietman, tollegrietman ⁷⁾) hebben te zien. In die functie had hij maar een beperkte competentie; de genoemde „vilkerren” kennen hem o.a. het berechten van geringe delicten, zoals bloedende wonden en het iemand aan de haren trekken toe ⁸⁾. Door deze promotie tot schout kwamen nagenoeg alle delicten tot zijn bevoegdheid te horen; ervan uitgezonderd waren slechts (gekwalficeerde) doodslag, afhouden van ledematen e.d.

Wat had de graaf voor met deze dorpsrechter-met-bijvangscompetentie? Vermoedelijk zal hij hem als een middel beschouwd hebben, in de rechterlijke organisatie te penetreren. Langs andere wegen was dat moeilijk te verwezenlijken, doordat het Karelsprivilege hier een belemmering was. Dat garandeerde de

1) G.F. thoe Schwartzenberg, *Groot placaat en Charterboek van Vriesland I* (Leeuwarden 1768), p. 163.

2) Verdronken dorp, destijds dicht bij Sexbierum gelegen.

3) Zie Schwartzenberg, *Charterboek I*, p. 165, waar in een stuk van 1323, april 24, gesproken wordt van het district “Franeker en Berum”.

⁴⁾ Zie *Sibrandus Leo's abtenlevens der Friesche kloosters Mariëngaard en Lidlum*, uitgegeven door D.A. Wumkes, Diss. R.U. Groningen 1929, p. 45 (De hier genoemde abt trad dikwijls als arbiter op, zo onder invloed van “vreemdelingen” in Friesland twisten ontstonden. Hij wordt ook geroemd vanwege zijn codificatie van het nieuwe Friese recht).

5) Schwartzenberg, *Placaat- en Charterboek I*, p. 167.

6) Cf. G. Overdiep en J.C. Tjessinga, *De rechtsomgang van Franekeradeel, 1406-1438* (1950), p. 145. De hier genoemde tekst bij: K. von Richthofen, *Friesische Rechtsquellen* (1840), p. 474-476.

7) Voor de laatste benaming zie men P. Sipma, *Oudfriesche Oorkonden II* (1933), nr. 202.

8) Zie bijvoorbeeld de ambtseed van de *atta*, W. Steller, *Abriss der altfriesischen Grammatik*, Halle 1928, p. 130.

Friezen namelijk "vrijgerichten" ¹⁾, samengesteld uit jaarlijks uit hun midden door hen zelf gekozen rechters ²⁾. In dergelijke autonome colleges kon de graaf uiteraard moeilijk vaste voet krijgen. Dat bezwaar zal zich vooral bij de lands- en deelsgerechten hebben doen gevoelen, omdat daar de functies door de landadel - de promotor van het verzet tegen de graaf - zullen zijn vervuld ³⁾. Weinig weerstand zal de graaf daarentegen bij de dorpsgerechten hebben ondervonden. Hier werden de ambten vermoedelijk niet door de adel bezet; de functie was daarvoor niet belangrijk genoeg en bovendien was het de facto onmogelijk alle posten door de adel te laten bekleden ⁴⁾. Dorpsrechter kon een ieder worden, mits hij zijn belasting betaalde, kerk en heren diende en aan huur en bijkomende lasten evenveel „deed" als een ander, zulks met betrekking tot bewapening en alle andere zaken, zoals uit zijn bezittingen aantoonbaar moest zijn ⁵⁾.

Door nu de competentie van het dorpsgerecht te vergroten kon de graaf de positie van de autonome hogere gerechten ondermijnen. Het is een taktiek, die de graven van Holland mogelijk ook in Westfriesland ⁶⁾ hebben toegepast en die omstreeks 1400 door Albrecht van Beieren in het huidige Friesland werd gevolgd ⁷⁾

Bij dit ene geval van Sexbierum blijft het niet. De graaf voert deze benoemingspolitiek bewust en consequent door. Er volgt na Sexbierum een hele reeks van benoemingen van schouten, die allen hetzij slechts één, hetzij slechts enkele (soms „halve") dorpen in leen ontvangen ⁸⁾.

's Graven opzet mislukt echter doordat er in Westergo - Oostergo hield zich ook thans weer afzijdig ⁹⁾ - een opstand uitbrak, rechtstreeks zich richtend

1) Zie de 7e keur, K. von Richthofen, *Friesische Rechtsquellen* (1840), p. 10/11.

2) *Ibidem*, p. 355.

3) Onmogelijk was dat iemand, die niet tot de adel behoorde, een functie in het landsgerecht vervulde. Immers, de landsgrietman - die bijvoorbeeld ook de landsverdediging tot taak had -- moest vóór zijn ambtsaanvaarding een waarborgsom van 100 pond storten (K. von Richthofen, *Friesische Rechtsquellen* (1840), p. 501, § 11). Voor de eheer, de "bijzitter" van de landsgrietman, tevens voorzitter van het "bijvangsgerecht", was slechts een bedrag van 2 marken voorgeschreven. Het was dus mogelijk, dat de functie door rijke eigenerfden werd bekleed. Toch zal ook deze post veelal door de adel zijn bezet; zo weten wij, dat de eheer van IJlst een lid van het adellijke geslacht der Harinxma's was (A. Telting, *Het oud-Friesche stadrecht*, diss. Leiden, 1882, p. 115). Ook was dit ambt - zo wordt ons verteld in de beschrijving van de rechtsomgang van Franekeradeel, cf. G. Overdiep en J.C. Tjessinga, *De rechtsomgang van Franekeradeel, 1406-1438* (1950), p. 33, nr. 112 - van oudsher een ereambt.

4) Immers in lang niet alle dorpen woonden adellijke geslachten. Zie verder p. 34, noot 3.

5) *Jurisprudentia Frisica*, uitgeg. door M. Hetteema, eerste stuk (1834), p. 14, tit. I, nr. 44. Over de betekenis van "seet ma" zie men *Middelnederlandsch Woordenboek* van E. Verwijs en J. Verdam, 7e deel ('s-Gravenbage 1912), kolom 1022, onder c.

6) Zie A. de Goede, *Swannotsrecht*, Westfriesche Rechtsgeschiedenis I (1940), p. 402e.v.; dezelfde, *Waterland*, Westfriesche Rechtsgeschiedenis II, bnd. I (1943), p. 141.

7) Zie bijv. de beleningen met dagelijkse- en ambachtsheerlijkheid bij G. Colmjon, *Register van Oorkonden, die in het charterboek van Friesland ontbreken, tot het jaar 1400* (1884), nrs. 435 (Oldeberkoop), 442 (Koudum, Warns, Nijland, Aalsum, Driesum, Ezumaburen, Tjerkwert, Wirdum, Hemelum, St. Nicolaasga), 450 (Nijemirdum).

8) Zie *Bijlage I*, nr. g.

9) Over de houding van Oostergo zie men het stuk d.d. 1326, augustus 6 (Schwartzenberg I, p. 174, doch aldaar onjuist gedateerd): een brief van de Friezen uit Oostergo, waarin zij de graaf schrijven dat zij zijn jurisdictie over Westergo en Staveren volledig erkennen en hem beloven hem tegen de wederspanningen te helpen. Hetzelfde blijkt uit een brief van Astringen d.d. 1327, februari 10, *Ostfriesisches Urkundenbuch* I (1878), nr. 53.

tegen het grafelijk gezag en uiteindelijk resulterend in de verbanning van 's graven schouten te Staveren ¹⁾). Mogelijk was 's graven benoemingspolitiek de directe aanleiding tot deze opstand. Dat zou men tenminste kunnen afleiden uit een zoen van 2 juli 1329 ²⁾ tussen de geslachten Heringa en Sewerda gesloten. Deze zoen beëindigt een geschil, waarbij één der belangrijkste twistpunten de competentie van het gerecht van Rauwerd was. Deze plaats zal oorspronkelijk onder het gerecht van Baarderadeel gevallen zijn ³⁾, thans wordt echter uitdrukkelijk bepaald, dat Rauwerd een eigen gerecht zal vormen, tot alle zaken met uitzondering van doodslag competent. Dit kan erop wijzen, dat de hier gezoende vete mede werd veroorzaakt door het verheffen van Rauwerd tot een schoutambt en dat de - in het stuk eveneens genoemde - grietman Poppo Kempinga van het *districtus in Bawert* zich tegen die afsplitsing heeft verzet ⁴⁾.

Afbakening van 's graven rechten.

De graaf neemt tegen de opstandige beweging krachtige maatregelen. Er worden kaperbrieven uitgegeven ⁵⁾ en Friese kustplaatsen worden platgebrand (o.a. Oudemirdum). Al spoedig is Staveren bereid, zich aan de graaf te onderwerpen en kort daarna legt ook Westergo het hoofd in de schoot. Met dit land werd door bemiddeling van abten van Friese kloosters ⁶⁾ en burgers van Staveren een verdrag gesloten ⁷⁾. Overeengekomen werd, dat de Friezen hun

1) Uit het stuk d.d. 1328, juli 13 (Schwartzenberg I, p. 182, echter aldaar onjuist gedateerd) blijkt dat de grietmannen en het gemene land van Westergo niet slechts de schouten uit Staveren hebben verjaagd, doch tevens hun huizen hebben afgebroken. Dit wijst op een "woesting" na vredelooslegging. Het was dus geen "opstootje", maar een gerechtelijke actie tegen de schouten.

2) P. Sipma, *Oudfriesche Oorkonden* dl. I (1927), nr. 1.

3) Rauwerderhem werd in de rechterlijke organisatie van de Saksische hertogen als een zelfstandige grietenij opgenomen en onder Oostergo gebracht. Het lag echter ten westen van de Boorn, de scheidslijn tussen Oostergo en Westergo, zodat het oorspronkelijk tot Westergo behoort zal hebben. Dit blijkt ook uit het onderhavige stuk, waarin gezegd wordt, dat Mantgum Rauwerd moet vrijwaren tegen alle aanslagen zo *Rawerdra inda Westerge komat ti Gadergum iefta ti Ledum*.

4) Niet altijd werd de door de graaf genomen maatregel bestendig. Zo blijkt uit een verklaring van de abten Ludolf van Bloemkamp en Sicco van Luinjekerk (Schwartzenberg I, p. 166, aldaar met het jaartal 1323, doch abt Sicco regeerde vermoedelijk van 1335-1340, zie P.J.M. Gils, *Moeder en Dochters*, overdruk uit Rolduc's jaarboek 1939, p. 7), dat de grietmannen van de "landdag" van Westergo in Hartwerd beslist hadden dat Harlingen onder het district Franeker valt. Mogelijk is dit een reactie op de benoeming van schouten te Harlingen door de graaf (zie Bijlage 1, nr g).

5) *Wilhelmi capellani in Brederode postea monachi et procuratoris Egmondensis Chronicon*, uitg. door C. Pijnacker Hordijk, Wk. Hist. Gen. gevestigd te Utrecht, 3e serie, nr. 20 (1904), p. 212/213.

6) De abten van de Friese kloosters stonden zeer welwillend tegenover de graven van Holland. Zij hebben dikwijls een bemiddelende rol tussen de *nobiles* en de graaf gespeeld (zie ook de hiervoor genoemde kwestie te Sexbierum). Dat zal verband gehouden hebben met hun kwetsbare positie, doordat zij veel onroerende goederen in Holland bezaten. Zo bezat Mariëngaarde het eiland Marken (zie D.A. Wumkes, *Sibrandus Leo's abtenlevens der Friesche kloosters Mariëngaard en Lidlum*, 1929, p. XXV) terwijl Bloemkamp o.a. twee uithoven te Monnikendam bezat (zie M. Schoengen, *Akten en bescheiden betreffende de Cisterciënserabdij Bloemkamp of Oldeklooster bij Bolsward*, Archief voor de geschiedenis van het Aartsbisdom Utrecht 29, 1903, p. 168).

7) Voordien hadden de Friezen reeds alle schade, de ambtenaren van de graaf toegebracht, moeten vergoeden (Schw. I. p. 182, Bijlage I, h en t).

bona feudalia uit handen van de graaf zouden aanvaarden, dat zij 's graven rechterlijke ambtenaren zonder tegenspraak zouden ontvangen en aan zijn *villici* de door hen verschuldigde tribuut zouden voldoen ¹⁾). Bij deze gelegenheid toonden de Friezen de graaf een "register", waarin omschreven werd hoe de graaf naar Friesland moest reizen en aldaar de hoge justitie zou moeten plegen. We kunnen gevoegelijk aannemen dat bij deze onderhandelingen een tweetal ongedateerde stukken behoren, te weten de verklaring van de abt Ludolphus van Bloemkamp ²⁾ en de proost Wybrant van Vinea Domini over 's graven benoemingsrecht van de rechterlijke ambtenaren en een nauw aan § 1 van het oude Schoutenrecht verwant zijnde regeling van de wijze, waarop de graaf van Holland (eens in de vier jaar) naar Friesland moet reizen (Bijl. I, k, z, dd). Deze stukken zijn voor ons van belang, omdat zij kennelijk ook benut zijn bij de onderhandelingen van 1369 ³⁾. Toen was evenals in 1328 vooral de afbakening van 's graven rechten in het geding. De onderhavige stukken laten zien wat van Friese zijde als 's graven recht werd beschouwd. Daarbij valt onmiddellijk op, dat er in geen van beide stukken over een leenverhouding wordt gesproken en dat nog wel terwijl het éne stuk aan § 1 van het Oude Schoutenrecht ontleend is, waarin gezegd wordt dat de graaf te Franeker *elken manne syn Leen te ghevene, als hyt in synre were hadde unvaen* ⁴⁾. Hier schijnt zich dus reeds vermoedelijk het later tot een traditie wordende verzet van de Friezen tegen het in leen ontvangen van hun goederen te openbaren. Daarentegen wordt de jurisdictie van de graaf wél erkend. De kloosteroversten zeggen dat de graaf ten aanzien van schepenen, schouten, asega's en frana's zonder meer een - 400 jaar oud - onbeperkt benoemingsrecht heeft. Zelf mag hij op gezette tijden naar Friesland komen om met zijn „mannen" de nog niet berechte zaken af te doen ⁶⁾. Zo hij voor die gerechtsreis naar Friesland gaat, zal hij bij zijn aankomst een

1) J. de Beka en W. Heda, *De Episcopis Ultraiectinis*, ed. Arn. Buchelius (1643), p. 114.

2) Deze abt was tot 1335 in functie. Zijn verklaring kan dus niet - zoals Schwartzberg en Van Mieris aannemen - uit 1344 stammen. Zie hierover het in noot 6 op p. 29 genoemde artikel van Schoengen, p. 159. Vermoedelijk is dit stuk wél in 1344 gebruikt bij de toen plaats vindende onderhandelingen tussen graaf Willem IV en de Friezen, zie p. 32.

3) Zo zijn zij bijv. opgenomen in het bij de onderhandelingen gebruikte dossier (Bijlage I, k/z en dd), terwijl ook de stukken van 1369 (Bijlage II) daarmee soms duidelijk verwant zijn (bijv. de passage over de entree van de graaf).

4) Ms. Douza, Prov. Bibl. van Friesland, Hs. 9056 Z.

5) W. van Iererson, *Feudalisierungsversuche im westerlauwerschen Friesland*, Ztsch. der Savigny-Stiftung für Rg., G.A., 79 (1962), p. 101.

6) De graaf diende eens in de vier jaar (alle schrikkeljaren) Friesland te visiteren. Zie Oude Schoutenrecht, § 22 (Von Richthefen, *Friesische Rechtsquellen*, p. 390). Opvallend is, dat ook de bisschop ieder schrikkeljaar Friesland visiteerde (Bronnen voor de Geschiedenis der kerkelijke rechtspraak in het bisdom Utrecht in de M.E., uitgeg. door J.G.C. Joosting en S. Muller Hzn., 3e afd., *De begrenzing van de rechtspraken der kerkelijke rechters onderling*, door J.G.C. Joosting, 4e deel, 1912, Wk. Ver. tot Uitgaaf der bronnen van het oud-vaderlandsche recht, 2e reeks 14, p. 249, nr. 90). Er moet hier haast wel een of ander verband bestaan en ik ben geneigd de oorsprong van deze uniforme regeling te zoeken in de periode, toen de bisschop van Utrecht nog heer van Friesland was en geestelijke en wereldlijke jurisdictie in één hand verenigd waren. „Reeds onder bisschop Hartbert vond het in persoon verschijnen van den bisschop-graaf in Drente en Groningen (en Friesland) bij voorkeur in schrikkeljaren plaats. Hij hield dan tevens de seend" (A. Johanna Maris, *Van Voogdij tot Maarschalkambt*, 1954, p. 45).

door de keizer gezegelde brief moeten tonen ¹⁾ en alle Friezen een vaste en zekere vrede geven.

De slag bij Warns.

De graaf is echter niet in staat geweest zijn gezagsrechten over Friesland te consolideren; integendeel, zijn greep op Friesland schijnt naderhand nog meer verzwakt te zijn. Dit hoeft geenszins met een of ander „vrijheidsstreven” in Friesland samen te hangen; aanwijzingen dat de Friezen reeds in de eerste helft van de 14e eeuw de graaf van Holland niet meer als hun heer wensten te erkennen zijn er niet. Veeleer zijn de, in die tijd geheel van aspect veranderende, veten daaraan debet geweest ²⁾. Zij groeiden toen uit tot partijschappen, die de rechterlijke organisatie goeddeels ontwrichtten ³⁾. Van huis uit was de vete een rechtsmiddel; de verwanten van een gedode waren verplicht de doodslag te wreken. Later zien we, dat het natuurlijke veteverband (familieleden tot een bepaalde graad met uitzondering van vrouwen en kinderen) door een kunstmatige „partij” wordt vervangen ⁴⁾. Is er een krachtig gezag, dan zal dat de veten, die destructief werken, binnen bepaalde perken houden. Maar ook wanneer er - zoals in Friesland - een dergelijke rem ontbrak, had de vete altijd nog zijn natuurlijke grenzen. Gevochten werd voor een - subjectief - rechtvaardige *causa*, niet voor elke geringe aanleiding. Praktisch werd de vete ook beperkt door de plicht van de „leider”, zich garant te stellen voor alle schade, die de „volgers” ten gevolge van de vete zou overkomen. De vete werd daardoor een „dure” aangelegenheid, zodat men veelal geneigd zal zijn geweest liever een zoengeld te accepteren dan een vete te beginnen ⁵⁾. Omstreeks 1338 - zo meldt ons Worp van Thabor ⁶⁾ - komt hierin verandering. De kloosters ⁷⁾, zoals Klaarkamp, Bloemkamp, Luinjekerk en Lidlum, hadden toentertijd vele conversen, die de *nobiles* in stand evenaarden. Sommige van hen sloten verdragen met hoofdelingen om zich wederzijds *op eigen kosten* tegen hun vijanden te weer te stellen. Dergelijke overeenkomsten dwongen uiteraard de wederpartij van de verbondenen óók bij een klooster (van een andere orde) aansluiting te zoeken. Dat resulteerde uiteindelijk in een polarisatie van veten ⁸⁾; er ontstonden twee partijen, elk met een staand leger achter zich.

Wanneer dan ook Willem IV bij zijn ambtsaanvaarding alleen door Staveren gehuldigd wordt ⁹⁾ mogen wij wellicht de oorzaak van het wegblijven van Oostergo en Westergo in toen (1338) woedende veten zoeken. Door de heersende verdeeldheid waren de landen niet in staat bijeen te komen en beslissingen te

1) Dit vereiste past beter bij een zg. zendgraaf, die Friesland ingevolge het condominium-verdrag moest besturen en vóórdat hij naar Friesland ging door de keizer moest worden aangesteld.

2) Die konden bloeien, juist doordat het grafelijk gezag nog niet ontplooid was!

3) R. His, *Das Strafrecht der Friesen im Mittelalter* (1901), p. 202.

4) I.H. Gosses, *Verspreide Geschriften* (1946), p. 412.

5) I.H. Gosses, *ibidem*, p. 415.

6) *Chronicon Frisiae*, Uitg. door Friesch Genootschap I (1847), p. 185.

7) De abten van die kloosters waren aanvankelijk de graaf welgezind, zie p. 29, noot 6.

8) H. Algra, *De eigen weg van het Nederlandse volk* (z.j.), p. 20.

9) P. J. Blok, *Oorkonden betreffende Friesland en zijne verhouding tot Frankrijk in de 13e en 14e eeuw*, De Vrije Fries 19 (1900), p. 320, noot 2, noemt ook een huldiging door Westergo in april 1338. Dat moet m.i. op een vergissing berusten.

nemen ¹⁾). Willem IV is echter niet van zins de Friese kwestie te laten rusten. Zijn oorspronkelijke opzet schijnt geweest te zijn in 1344 (schrikkeljaar!) een gerechtsreis (maar dan in de vorm van een expeditie) naar Friesland te ondernemen ²⁾). De geruchten over de oorlogsvoorbereidingen zullen voor de Friezen aanleiding zijn geweest, alsnog een compromis voor te slaan ³⁾). De uitgestelde huldiging zal alsnog plaats hebben; vier van de voornaamste Friezen zullen de graaf, op een bruin schild gezeten, met hun speerpunten omhoog heffen en men zal verklaren dat de graaf „die mogentheyte der Vriesen" is ⁴⁾). Verder beloven zij de graaf verschillende revenuen: jaarlijks één penning van ieder huis, tienden, een accijns van bier, tollens, „visscheryen". Ook zal de graaf in Friesland burchten mogen bouwen, terwijl hij de Friezen ter heervaart zal mogen oproepen. Maar ten aanzien van de hoge rechtspraak wensen zij geen concessies te doen; de graaf mag slechts baljuwen, schouten en andere rechters in de dagelijkse gerechten benoemen ⁵⁾). Vermoedelijk zijn de onderhandelingen op dit punt afgestuit ⁶⁾). Het ongelukkig verloop van de hierop volgende expeditie is genoegzaam bekend. De graaf stuit bij Warns op een „sterke krijgsbende" ⁷⁾) en sneuvelt niet ver van de plaats, waar de graven eertijds gerecht hielden. Het doden van hun heer - het moge dan in onwetendheid ⁸⁾) en onopzettelijk ⁹⁾) geschied zijn - betekende een belangrijk keerpunt in de verhouding tussen Holland en Friesland, „doe ginc de onvrede in twisscha Holland ende Friesland" ¹⁰⁾). 's Graven rechten zouden blijven slapen totdat „hit werd verzonet jof fri fochten".

De door de Friezen verwachte wraak bleef echter uit. Om de handen in een te verwachten conflict met het Sticht vrij te krijgen is Willem de Verbeider wel genoodzaakt de Friezen met rust te laten ¹¹⁾). Mede om te beletten, dat er op de

1) Zie de stukken bij Blok, *ibidem*, p. 329 en 331. Er was een gezant van de koning van Frankrijk in Friesland, die tevergeefs probeerde een eensgezinde verklaring van de landen t.a.v. hun houding t.o.v. Frankrijk en Gelre te verkrijgen. Vervoersmoeilijkheden en „alia multiplicia impedimenta" verhinderden dit. M.i. is het alleszins gerechtvaardigd bij die „impedimenta" aan veten te denken (Om de afgezant toch vooral bij de Franse koning geen slecht figuur te laten slaan geeft men hem een verklaring mee, dat hij zich goed van zijn taak heeft gekweten).

2) Zie S.A. Waller Zeper, *Jan van Henegouwen, heer van Beaumont* (1914), p. 259.

3) *Ibidem*, bijlage VI, p. 483.

4) Zie hierover: W. van Iterson, *Feudalisierungsversuche im westerlauwerschen Friesland*, Zeitschrift der Sav. Stiftung für RG., G.A. 79 (1962), p. 87.

5) De Friezen zullen op dit punt vast hebben willen houden aan het privilege van Karel de Grote (rechtspraak door middel van uit hun midden door hen zelf gekozen consules).

6) S.A. Waller Zeper, *Jan van Henegouwen, heer van Beaumont* (1914), p. 260.

7) Vermoedelijk is men in Holland nog onbekend geweest met het „herziene" vetesysteem in Friesland, waardoor er staande legertjes ontstonden. Het expeditieleger verwachtte geen sterk leger (Kroniek van Holland, Matthaëus' *Veteris Aevi Analecta*, ed. sec., tomus quintus, p. 559).

8) *Ibidem*, p. 559: „et occiderunt Comitem ignoranter"; *Goudse Kroniekje* (uitgave Petrus Scriverius, Amsterdam 1663), p. 102: „dat sijs niet en kenden" (De commandeur van St. Jan te Haarlem vond pas tien dagen na de slag het lijk).

9) Zie S.A. Waller Zeper, *Jan van Henegouwen, heer van Beaumont* (1914), p. 307.

Schw. I., p. 206: (De Friezen verklaren) quod non invadendo, sed nos et nostra defendendo eum stravimus (wij vielen hem niet aan, maar hij viel ons aan!) sine praesentia aliqua".

10) *Hansisches Urkundenbuch*, Vierter Band (1361 bis 1392), Halle 1896, p. 198, nr. 481 (1374, nov. 1).

11) S.A. Waller Zeper, *Jan van Henegouwen, heer van Beaumont* (1914), p. 306.

Zuiderzee een kaperoorlog ontstaat wordt er op 22 juni 1348 voor 20 jaren een verdrag gesloten (Bijlage I, m). Wanneer dit in 1368 afloopt, worden de onderhandelingen over 's graven rechten wederom hervat. De aantekeningen van de desbetreffende besprekingen (Haarlem 16 april 1369, Alkmaar 12 - en 18? - juni en 8 juli 1369) nu, zijn vastgelegd in het register "Oistvrieslant", dat zich in het Algemeen Rijksarchief bevindt en dat de directe aanleiding tot deze publicatie is geweest.

De onderhandelingen van 1369.

De stukken die opgesteld zijn tijdens de onderhandelingen van 1369 volgen hierachter als bijlage II. Zij bevatten verklaringen van afgevaardigden (prelaten, grietmannen en andere rechters) uit Friesland en zijn vooral van belang omdat zij ons laten zien, welke gezagsrechten de Friezen de graaf van Holland toentertijd in zijn kwaliteit van „heer van Friesland" toedachten. De volgende punten kwamen bij deze onderhandelingen aan de orde:

a. de jurisdictie.

Ten aanzien van dit punt gingen de Friezen er aanvankelijk vanuit, dat de graaf slechts die rechten zou mogen uitoefenen, die - naar hij zou moeten aantonen - ook door zijn voorouders uitgeoefend werden. Dat betekende in ieder geval - zo gaven zij reeds bij de eerste onderhandelingen te Haarlem (bijlage II, ee.) toe - dat hem krachtens gewoonte en landrecht ¹⁾ de *jurisdictio scultetorum* toekwam. Van Hollandse zijde wenst men echter, dat dit punt nader uitgewerkt zal worden, weshalve de Friezen naar Friesland terugkeren om ruggespraak te houden. Bij het hervatten van de besprekingen - nu te Alkmaar gehouden - blijken de Friezen enige restricties te maken. Slechts bij bepaalde gerechten - vermoedelijk daar waar het benoemingsrecht van de graaf van oudsher onbetwistbaar vaststond - zal hij (een gelimiteerd aantal) schouten mogen nomineren. Dit zou in de praktijk betekenen - zo blijkt uit de door de Friezen opgestelde lijst van plaatsen - dat de graaf in Westergo slechts in enkele steden ²⁾ één of twee schouten zou mogen aanstellen; in de plattelandsgerechten zou hij daartoe niet bevoegd zijn ³⁾. In Oostergo zou hem het benoemingsrecht slechts toekomen in Ferwerderadeel, Dongeradeel, Dantumadeel ⁴⁾ (de noordelijke „negen" ⁵⁾) en Leeuwarderadeel (één van de zuidelijke

1) De in het latijn gestelde te Haarlem gegeven verklaring spreekt van "statuta"; in de te Alkmaar afgelegde hollandse verklaring wordt dit woord weergegeven door „landrecht". Ongetwijfeld zal hiermee het (oude) schoutenrecht bedoeld zijn, dat zichzelf als „landrecht" aandient (W. Steller, *Das altwestfriesische Schulzenrecht*, 1926, § 1, p. 54/55).

2) In de lijst van steden ontbreken uiteraard de steden, die pas in de 15e eeuw stadsrechten verkregen zoals Franeker, Sloten, IJlst. Wel hadden we Sneek hier mogen verwachten. Dat Berlikum - een plaats, die thans niet meer onder de Friese steden gerekend wordt - hier onder de steden wordt genoemd is niet vreemd; rond 1369 gold deze plaats inderdaad als stad (zie A. Telting, *Het oud-Friesche stadrecht*, diss. Leiden, 1882, p. 86 e.v.).

3) Dat zou dus inhouden dat de graaf op het platteland noch in het hoogste (lands-)gerecht, noch in het dagelijkse (schouten-)gerecht enige invloed zou kunnen uitoefenen.

4) Moeilijk thuis te brengen is de plaats "Echirwalde"; m.i. moet dit een verbastering zijn van Akkerwoude, de oude gerechtszetel van Dantumadeel (zie P. Sipma, *Oudfriesche Oorkonden I*, 1927, nrs. 18 en 56).

5) Oostergo viel toentertijd in twee grote districten (de noordelijke en de zuidelijke „negen") uiteen; elk van deze districten bevatte weer drie delen (met elk drie rechters). Zie

„negen"), terwijl hij tevens een schout zou mogen benoemen in de marktplaats Holwerd¹⁾ en in de stad Leeuwarden. Bij de verdere onderhandelingen schijnen de Friezen echter water in de wijn gedaan te hebben. Immers in hun laatste verklaring wordt van generlei beperking meer gerept, maar wordt erkend dat alle schoutambten, zowel in Ooster- als in Westergo, de graaf toekomen. Slechts in geval een ambacht vrijgekocht of in leen uitgegeven is zal de graaf de nominatie niet hebben. De bewijslast - en dat moet een belangrijk winstpunt voor de onderhandelaars van de graaf zijn geweest - komt daarbij op de Friezen te liggen. Dezen stipuleerden hunnerzijds, dat de graaf de door hen te produceren titels, waarmee de koop of de belening moet worden bewezen, niet al te kritisch mag toetsen, doch ze daarentegen "billic geloven" zal.

Ook op een ander punt hebben de Friezen op dit stuk van zaken concessies moeten doen. Zowel tijdens de onderhandelingen te Haarlem als op de eerste „dag" te Alkmaar (12 juni 1369) stelden zij als voorwaarde, dat de schouten uit de inheemse adel gerecrueteerd zouden moeten worden. De schout moest een „nobilis" - of, zoals het in de landstaal heet - een vrije Fries zijn²⁾. Het stellen van dit standsvereiste zal een reactie zijn geweest op de reeds besproken benoemingspolitiek van de graaf. Het moest hem onmogelijk maken, dorpsgrietmannen - veelal naar we mogen aannemen geen „nobiles" doch land- of onderzaten³⁾ - in een schoutenfunktie te benoemen om zodoende hun district aan de competentie van het hogere gerecht te onttrekken. Het vereiste om slechts inheemsen in de schoutambten te benoemen zal wellicht op het (valse) Karelsprivilege steunen, dat immers de Friezen toestaat rechters uit hun midden te kiezen⁴⁾. Beide condities komen in de laatste verklaring niet meer voor, zodat we

hierover M. P. van Buijtenen, *De Leppa, een rechtshistorisch-waterstaatkundige bijdrage* (1944), p. 17 e.v.

1) In de opsomming van schoutambten wordt tussen Ferwerderadeel en Dongeradeel de plaats Holwerd genoemd. Deze plaats lag in Dongeradeel, zodat de vermelding enigszins overbodig schijnt. Nu is het mogelijk, dat Holwerd toentertijd in Dongeradeel een min of meer zelfstandige positie innam (later is ook sprake van een - waterstaatkundige - eenheid, de „Holwerder zes", zie Van Buijtenen, *De Leppa*, p. 57) en een eigen schoutambt vormde. Waarschijnlijker lijkt mij, dat men de oplossing in de positie van Holwerd als marktplaats moet zoeken. De door de graaf hier te benoemen schout zou dan een marktschout zijn (zie P. Sipma, *Oudfriesche Oorkonden* I, 1927, nr. 4, d.d. 1390, nov. 20 en ook het stuk d.d. 1348, juni 22 in bijlage I onder m. en x genoemd; zie ook S.J. Fockema Andreae, *Aardrijkskunde uit de lucht, Friese handelsplaatsen der 14e eeuw*, Tijdschrift van het Kon. Ned. Aardrijkskundig Genootschap dl. 78, 1961, p. 276-278).

2) Op de uit deze stukken blijkende gelijkstelling van „nobilis" met „vrije Fries" hoop ik in een latere studie terug te komen.

3) Omdat niet in alle dorpen nobiles gewoond zullen hebben, zal het reeds onmogelijk zijn geweest voor de dorpsrechter als eis te stellen, dat hij een nobilis zou moeten zijn. Er zijn echter ook nog andere aanwijzingen, waaruit we mogen concluderen, dat de dorpsrechters of atten niet tot de adelstand behoeften te behoren, maar onderzaten, landzaten (over deze termen zie men mijn: *De Oostfriesche Hoofdeling*, Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis, jrg. 32, 1964, p. 230) of - tijdens de republiek - meiers mochten zijn. Meiers ziet men tijdens de republiek dikwijls als dorpsrechters optreden; zie bijvoorbeeld de stemkohieren van 1640/98 op de plaatsen Kooten (Achtkarspelen), Wouterswoude (Dantumadeel), Firdgum en Tzummarum (Barradeel), Britswerd, Beers, Baard en Hilaard (Baarderadeel) enz. Ook uit de *Jurisprudentia Frisica* (Tit. 1 § 44, Uitg. Montanus Hetteema I, p. 14) blijkt, dat voor een dorpsrechter slechts als eis werd gesteld dat hij belasting betaalde en kerk en koning diende en „to heer ende to seetma alsofulla deth als een oder".

4) K. von Richthofen, *Friesische Rechtsquellen* (1840), p. 355, 21, 22.

mogen aannemen, dat de Friezen ook op dit punt hun eisen hebben laten varen.

b. het hofland.

Het hofland heeft - evenals dat het geval was in latere, in de 15e eeuw tussen de graven van Holland en de Friezen gevoerde besprekingen ¹⁾ - een agendapunt gevormd. Wat onder „hoflanden" verstaan moet worden is uit de hier aan de orde zijnde stukken niet direct duidelijk, het zijn in elk geval landen, waaruit de graaf zekere revenuen heeft. De Friese onderhandelaars erkennen zijn recht hierop onvoorwaardelijk; zij willen de gebruikers ten behoeve van de graaf tot betaling dwingen. De opbrengst van de hoflanden wordt in de onderhandelingen te Alkmaar nader vastgesteld op één oude engelse (penning) voor iedere pondemaat. Aannemelijk is, dat het hofland in nauw verband stond met de regalia. Immers, het wordt steeds in één adem genoemd met tienden, recht van vond, grondregaal e.d. ²⁾. Wellicht waren „hoflanden" die landen, die waren geconfisceerd. Zij zullen te identificeren zijn met de - in de schoutenrechten genoemde - „koningslanden" ³⁾ die volgens een glosse in het Fivelingoër en Oldambtster landrecht ⁴⁾ van confiscatie afkomstig zijn ⁵⁾. Deze verklaring vindt steun in de grillige spreiding van het toponiem „hofland" ⁶⁾, immers, verbeurdverklarde goederen mag men op volkomen willekeurige plaatsen verwachten.

c. munt en tol.

Andere regalia, die de graaf volgens de Friezen zouden toekomen, zijn het muntrecht en de tol. Ten aanzien van de munt wordt slechts de restrictie gemaakt, dat de graaf goed geld zal slaan van goud en van zilver. Zijn tolrecht mag hij slechts uitoefenen op de plaatsen waar hem dit recht krachtens oude gewoonten toekwam. Naderhand wordt dit gepreciseerd: de graaf heeft een tolrecht te Staveren ⁷⁾ en te Dokkum en - zo wordt gezegd in de laatste verklaring - hij kan voorts op de marktollen aanspraak maken.

1) Zie de verdragen met Albrecht van Beieren, Schwartzenberg I, p. 291 en p. 294 (kwijtschelding van allerhande belastingen, zoals de huslotha, doch verplichting van de Friezen de 12e schoof op te brengen en de hertog de revenuen van zijn hofland te betalen). Zie ook de onderhandelingen van 28 juni 1407 (*Die Recesse und andere Akten der Hansetage von 1256-1430*, Bd. V, 1880, p. 368, 8) met Willem VI ("Item so wolde myn here hebben de huslande und alle aneworpe") en van 1420 met Jan van Beieren (Schw. I, p. 420 en 426).

2) E. Verwijs, *De oorlogen van Hertog Albrecht van Beieren tegen de Friezen in de laatste jaren der XIVe eeuw*, Wk. Hist. Genootschap, Nw. Reeks, dl. 8 (1869), p. 508, Belening van Claes Vrankijns zoen met hoge en lage gerecht van Oldberkoop en diverse regalia, met uitzondering van de tienden en hoflanden, *Die Recesse und andere Akten der Hansetage von 1256-1430*, Bd. V (1880), p. 368: "huslande und alle aneworpe".

3) K. von Richthofen, *Friesische Rechtsquellen* (1840), p. 391 (§ 31). Het opschrift van deze § luidt "Van helghene en hofguede to delane", in de § zelve wordt gesproken van "santis en . . . koninges ... land" (over de woorden hofland en - het synoniem daarvan - hofgoed zie men E. Verwijs en J. Verdam, *Middelnederlandsch Woordenboek* III, p. 498).

4) Ed. M. de Haan Hettema (1841), p. 124.

5) In de hier bedoelde passage wordt over de contumacie gesproken. Verhaald wordt hoe op het huis van de contumax 's konings kruis - met een vaan daaraan gebonden - wordt geplaatst. Komt de ongehoorzame dan niet binnen veertig dagen weer onder 's konings gezag, dan moet de voogd al zijn goederen in beslag nemen: "thana com keninges lond" heeft een glossator hierbij aangetekend.

6) J.J. Kalma, *Fryske Plaknammen*, Deel II (1949), p. 62-64.

7) In feite kwam de graaf slechts de helft van de tol te Staveren toe. De andere helft (relict

d. de huslotha.

De Friezen erkennen dat - op grond van hun „jura et statuta" - de graaf en zijn schouten ¹⁾ het recht hebben de huslotha in te zamelen. Hun komt van ieder huis twee kleine ²⁾ penningen toe. Daartegenover staat de plicht van de graaf - zo wordt althans aanvankelijk door de Friezen beweerd ³⁾ - drie waterwegen voor hen open te stellen, te weten de Rijn, de Elbe en de Wezer. Dit alles is kennelijk ontleend aan de 9e keur, volgens welke de Friezen verplicht zijn twee penningen als huslotha te betalen, waarvoor zij als tegenprestatie zeven vrije straten dienden te ontvangen. In de onderhavige stukken worden slechts drie daarvan genoemd. Eén waterweg (de Eems) en alle in de keur voorkomende landwegen ontbreken zonder dat we de reden daarvan kunnen bevroeden.

e. de gerechtsreis en de huldinging.

Alleen op de samenkomst te Haarlem spreken de Friezen over het recht van de graaf om in de schrikkeljaren naar Friesland te komen, voorzien van een door de keizer gezegelde brief. In de latere onderhandelingen schijnt dit punt - dat 's graven recht wel heel sterk beperkte - niet meer aan de orde gekomen te zijn. In alle stukken wordt wel beloofd, dat de Friezen 's graven rechten onder ede zullen bekrachtigen. Daartoe zullen honderd man uit Oostergo en evenzoveel uit Westergo worden gekozen, die gemachtigd zullen worden de eed af te leggen.

f. eerherstel voor Willem IV c.s.

Tenslotte beloven de Friezen de lijken van de verslagenen, die toentertijd in het klooster Bloemkamp berustten, over te geven en hun nagedachtenis in ere te zullen houden door het stichten van een kapel en het kopen van eeuwige memoriën (= zielemissen).

van het condominiumverdrag?) behoorde de bisschop van Utrecht. Zie bijv. Bisschoppelijk archief 273, fol. 19: Belening van "Gelmaer van der Tolle" met de helft van de tol te Staveren. Cf. ibidem fol. 1v.: Belening van Folker en Gelmer Tolner; J. Don, *De archieven van de gemeente Kampen*, regesten nrs. 58 en 59; Schw. I, p. 211 (het bestuur van Staveren verklaart de bisschopstol in eigen hand genomen te hebben).

1) Cf. B.W. van Klaarbergen, *Das altwestfriesische jüngere Schulzenrecht* (1947), § VII, p. 42: "Dine huuslagha aegh di scelta ti ontfaen in zyn banne, hwant hi dis koningis foegheth is ende dis grieuw".

2) Er doet zich hier een moeilijkheid voor, doordat in het stuk van 12 juni de te betalen penning gelijk gesteld wordt met 1/4 "igilsche" (ingilsche, engelse) en in dat van 8 juli met 1/16 "ouden enghels". De laatste waardeverhouding doet denken aan die, welke op een vergadering van de Upstalboom werd vastgesteld (1323): 1 sterling = 17 kleine Friese penningen (de waarde van de sterling is tussen 1323 en 1369 teruggelopen, zodat de kleine penning gerevalueerd kan zijn tot 1/16 sterling). Wanneer nu in het laatste stadium de huslotha slechts op 2 x 1/16 sterling werd gezet, mogen we niet veronderstellen, dat de Friezen aanvankelijk een hoger bedrag, te weten 2 x 1/4 sterling, hebben geboden. Daarom zullen we in die "igilsche" een penning hebben te zien, ter waarde van 1/4 sterling (farthing). Dat van Friese zijde de huslotha op een dergelijk klein bedrag gezet werd zal ermee samenhangen, dat die belasting volgens de 9e keur in Rednathes-penningen moest worden opgebracht en dit was volgens de 2e keur een lichte penning. Zie over deze penning C. Scholten, *De munten van Friesland van de 10e tot het begin der 14e eeuw*, Jaarboek van het Kon. Ned. Gen. voor Munt- en Penningkunde te Amsterdam, XXVI (1939), p. 4. Over de kleine Friese munt ibidem p. 52.

3) In het laatste stuk wordt deze plicht niet meer aangeroerd; mogelijk hebben de Friezen deze eis laten varen.

Slot.

De onderhandelingen zijn - waardoor weten we niet - abrupt afgebroken. Vermoedelijk zullen de standpunten ten aanzien van de twee allerbelangrijkste kwesties: het door de Friezen in leen ontvangen van hun onroerende goederen en het door de graaf uitoefenen van het hoogste gerecht ¹⁾ tot geen akkoord hebben kunnen leiden. De toestand bleef daardoor voorlopig zoals ze was: een wapenstilstand die telkens opnieuw werd verlengd, totdat in 1398 hertog Albrecht van Beieren een beslissing tracht te forceren. Dat ook deze poging geen succes had is genoegzaam bekend ²⁾.

Overzicht.

De tot afweer van de Noormannen-invallen ingerichte „marca Fresonum” ³⁾ gaf Friesland een eigen, van die der omliggende landen afwijkende, bestuursvorm. Nadat die invallen opgehouden waren werd het - relatief laat - in leen uitgegeven, doch het was met zijn leenheren (de Brunonen, de graven van Zutphen en de bisschop van Utrecht) niet gelukkig. Zij slaagden er niet in - vermoedelijk mede doordat hun Friese leen geografisch niet bij hun hoofdgebied aansloot - een bestuursapparaat op te bouwen. Meer succes had aanvankelijk de graaf van Holland, wiens rechten ten aanzien van Friesland overigens op wankel basis berustten. Tot een volle uitbouw van het landsheerlijke gezag is het echter niet meer gekomen. In het laatst van de 13e eeuw openbaarde zich - voornamelijk bij de landadel in Westergo - een streven het grafelijk gezag binnen bepaalde perken te houden. Dit vond een krachtige stimulans in het zg. vrijheidsprivilege van Karel de Grote, dat de Friezen o.a. toestond uit hun midden rechters te kiezen, die dan met de hoge rechtspraak zouden worden belast. De Friezen accepteerden dan ook nauwelijks bemoeienis van de graaf met de hoge jurisdictie. De graaf van zijn kant probeerde deze slagboom voor de uitbouw van zijn bestuur te omgaan door - evenals in Westfriesland - kleine schoutambten, met het dagelijkse gerecht belast, in te stellen. Deze methode werkte echter averechts, de grafelijke schouten werden door de Friezen verbannen. Ook op andere wijze - bijvoorbeeld door het invoeren van een leenstelsel - probeerde de graaf tevergeefs een gezagsapparaat op te bouwen. Door de opbloei van de veten, die omstreeks 1338 van aspect veranderden, gin-

1) Ook bij de onderhandelingen van 1407 was het „hogheste” gerecht een twistpunt (*Die Reccesse und andere Akten der Hansetage von 1256-1430*, Band V, 1880, nrs. 450/451, p. 365 - 368) De graaf wenst dat (waarbij hij de Friezen tegemoet komt m.b.t. het Karelsprivilege, dat een keuze van de rechters voorschrijft) de Friezen uit ieder deel jaarlijks minstens 5 personen zullen kiezen, waaruit de graaf dan een rechter zal benoemen. Die rechter zal in naam van de graaf recht spreken en rekenplichtig zijn. De Friezen daarentegen bekennen de graaf wel het "hogheste recht" in Ooster- en Westergo, maar dat houdt dan slechts in, dat de rechters in naam van de graaf volgens het Friese recht zullen rechten. De graaf komt géén benoemingsrecht toe; de grietmannen en rechters moeten jaarlijks volgens de oude gebruiken worden gekozen. Slechts van zware vergrijpen (doodslag, "mortzake", diefstal en verkrachting - voorzover niet "aan het lijf gerecht") zou de graaf de helft van de breuk toekomen.

2) Zie hierover: E. Verwijs, *De oorlogen van hertog Albracht van Beieren tegen de Friezen in de laatste jaren der XIVe eeuw*, Werken Hist. Genootschap gev. te Utrecht, Nw. Reeks, nr. 8 (1869).

3) Zie mijn: *De Oostfrieze Hoofdeling*, Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis, dl. 32 (1964), p. 230.

gen tenslotte de laatste resten van het grafelijk gezag teloor. Daar het niet mogelijk bleek met vreedzame middelen de Friezen onder een landsheerlijk gezag te brengen werden enkele pogingen gedaan hen met geweld te overheersen. Ook deze pogingen liepen, voornamelijk door min of meer toevallige factoren, op niets uit. Door hun successen in de afweer van de graaf gesterkt trachtten de Friezen de gedachte van de „Friese vrijheid" ingang te doen vinden. Generlei aanspraak van de graaf van Holland werd nog erkend; Friesland zou rechtstreeks onder de keizer behoren te staan.

De onderhavige stukken uit het „Register Oistvrieslant" hebben betrekking op de overgangsfase; bij de onderhandelingen in 1369 kennen de Friezen de graaf nog zekere rechten toe: het recht schouten te benoemen, zijn recht op het hofland („domeinen"), op munt en tol en op de huslotha terwijl de graaf eens in de vier jaar Friesland mag visiteren. Onder deze voorwaarden zijn de Friezen bereid de graaf te huldigen. Het „hoogste gerecht" willen zij hem echter niet toestaan, noch hun goederen in leen ontvangen. Hierdoor zijn de onderhandelingen vermoedelijk vastgelopen.

BIJLAGE I

Inhoudsopgave van het register "Oistvrieslant", Algemeen Rijksarchief 's-Gravenhage, archief van de Leen- en Registerkamer van Holland, inventaris nr. 440. [Ook beschreven door: Th. van Riemsdijk, *De Tresorie en Kanselarij van de graven van Holland en Zeeland uit het Henegouwse en Beyersche Huis*, 's-Gravenhage (1908), nr. 90, p. 560, juncto p. 658.]

- fol. 1 r. Een opgave van de vindplaatsen van stukken, die voorkomen in boek 6 [Dit boek is thans bekend als Archief van de Leen- en Registerkamer E.L. 10 (Van Riemsdijk nr. 10, p. 491), Open brieven van Willem III betreffende Friesland ten westen en ten oosten van het Vlie]. In deze opgave worden de stukken - met uitzondering van het eerstvermelde stuk - slechts zéér summier aangeduid. Sommige van de hier genoemde stukken zijn op fol. 2-5v. hetzij in copie hetzij in vertaling volledig weergegeven. De navolgende stukken worden in deze opgave vermeld:
- a. Een zoen d.d. 1310, juli 4, gesloten tussen graaf Willem en de grietmannen en rechters van Franeker, Wildinge en Wagenbrugge [Gedrukt: Schwartzenberg, *Groot placaat en Charterboek van Vriesland I*, p. 149], zie ook q.
  - b. Keizer Lodewijk beveelt de Friezen van Oostergo en Westergo graaf Willem als hun heer te ontvangen, 1314, november 25 [Gedrukt: Schwartzenberg I, p.254.], zie r.
  - c. Confirmatie van koning Willem op het handvest van Karel de Grote, d.d. 1248, november 3 [Gedrukt: Schwartzenberg I, p. 94], zie r en w.
  - d. Het (valse) privilege van Staveren van 1118 [Gedrukt: Schw. I, p. 71].
  - e. Verzoek van graaf Willem van Holland d.d. 1324, november 3, aan de abt van Mariëngaarde te verhinderen dat leenmannen van de graaf zich de leengoederen toeëigenen [Gedrukt: Schw. I, p. 167, echter met onjuiste datering].
  - f. De grietmannen en overige rechters van Oostergo verklaren, dat zij geen verbond met die van Westergo gesloten hebben, d.d. 1326, augustus 6 [Gedrukt: Schw. I, p. 174, echter met onjuiste datering].
  - g. Diverse bevelingen van schoutambten: Harlingen, d.d. 1327, februari 28 en 1328, mei 15 [Schw. I, p. 173 en p. 181]; Oppenhuizen en Offingawier, van Sneek buiten de poort en van Uitwellingerga, d.d. 1328, mei 15 [Gedrukt: Schw. I, p. 181]; Kappenburg en Gronseterburen [= Molkwerum en Koudum? Zie: S. Muller Hzn., *Bronnen voor de geschiedenis der kerkelijke rechtspraak in het bisdom Utrecht in de Middeleeuwen*, Eerste afdeeling: *De indeeling van het bisdom*, 2de deel (1915), Wk. der Ver. tot uitgave der bronnen van het oud-vaderlandsche recht, tweede

- reeks nr. 17, p. 591. Gronseterburen zal een buurt aan de "Grons", een water bij Koudum, zijn, waaraan ook een buurtschap Oosterburen ligt. Misschien is de plaats met Koudum te identificeren], d.d. 1325, oktober 8 [Gedrukt Schw. I, p. 172]; Warns half, Mirns half, Laaksum half, Hindeloopen, "Oesterhusen, Ubbingehusen", d.d. 1325, oktober 8 [Schw. I, p. 172]; Mirns half, Warns half, Laaksum half, d.d. 1325, oktober 8 [Gedrukt: Schw. I, p. 172]; Schoutambt van de dijk en de geest ten noorden van St. Odulfsklooster, d.d. 1325, oktober 8 [Gedrukt: Schw. I, p. 171].
- h. Een zoen tussen graaf Willem en Westergo d.d. 1328, juli 13 [Gedrukt Schw. I, p. 182, doch aldaar onjuist gedateerd], zie t.
- i. Garantie van Staveren voor de nakoming van de zoen door Westergo, d.d. 1328, juli 17 [Gedrukt: Schw. I, p. 183, doch aldaar onjuist gedateerd], zie u.
- j. De deken van (Oude)mirdum en de deken van Bolsward (en de deken van Silva), evenals de grietmannen van Wagenbrugge en Lyarich, erkennen 's graven recht t.a.v. Staveren [Gedrukt: Schw. I, p. 152 en zonder nadere aanduiding geplaatst in het jaar 1313. Het stuk zelf geeft als datum: ... feria secunda diebus rogationum, d.i. 21 mei 1313].
- fol.1 v. Een tweetal stukken uit boek 8 [Thans bekend als E.L. 32, Van Riemsdijk nr.23, p. 496].
- k. Verklaring van de abt van Bloemkamp en de proost van Vinea Domini over het recht van de graaf van Holland t.a.v. Friesland. Ongedateerd, doch in ieder geval ouder dan 1334 [Gedrukt: Schw. I, p. 200, doch daar ten onrechte op het jaar 1344 gesteld], zie z.
- l. De rectores van de korenschuren (grangiae) van Mariëndal en Hemelum en de inwoners van Kuinre en van Veenhuizen roepen de bescherming van de graaf van Holland in tegen de graaf van Gelre, d.d. 1337, mei 6 [Gedrukt: Schw. I, p. 192], zie aa.
Eén stuk uit boek 3 [Thans E.L. 22, Van Riemsdijk nr. 30, p. 502].
- m. De laatste vrede met de Friezen [Vermoedelijk de vrede d.d. 1348, juni 22, gedrukt bij J.C. de Jonge, *Verhandeling over den oorsprong der Hoeksche en Kabeljauwsche twisten* (1827), p. 281; regest: G. Colmjon, *Register van Oorkonden, die in het charterboek van Friesland ontbreken tot het jaar 1400* (1884). nr. 297], zie x. Eén stuk uit boek 2 [Thans E.L. 29, Van Riemsdijk nr. 33, p. 509].
- n. Te Medemblik gesloten verdrag, waarbij Willem Willemzoon aanwezig was, d.d. 1357, oktober 5 [Gedr.: Schw. I, p. 216], zie bb.
- fol.2r.o. Vertaling van de brief van graaf Willem aan de grietmannen en rechters van Wildinghe, d.d. 1311, april 17, waarbij hij hen vermaant de poorters van Staveren ongemoeid te laten [In het latijn - doch onjuist gedateerd - in Schw. I, p. 150].
- p. Een korte aantekening: "Daer na volghet een gheleyde op den Abd ende den convent van Sinte Mariengaerde" [Bedoeld zal zijn: Mariëndal, Vallis Sancte Marie. Deze geleidebrief is gedrukt: Schw. I, p. 165 en aldaar gedateerd 27 maart 1323, lees: 1324, april 16].
- q. Vertaling van de op 1310, juli 4 gesloten zoen tussen graaf Willem en Westergo [Gedr. (in het latijn): Schw. I, p. 149], zie a.
- fol.2v.r. Vertaling van het door koning Lodewijk aan de Friezen van Ooster- en Westergo gegeven bevel, graaf Willem als hun heer te erkennen [Gedr. in het latijn : Schw. I, p. 154], zie b.
- s. Vertaling van de aanhef en de helft van de eerste regel van de bevestiging van het Karelsprivilege door koning Willem, d.d. 1248, november 3 [Gedr. in het latijn in Schw. I, p. 94], zie c. en w.
- fol.3r.t. Copie van de zoen d.d. 1328, juli 13 tussen graaf Willem en Westergo [Gedrukt: Schw. I, p. 182], zie h.
- u. Copie van de door Staveren gegeven garantie voor de betaling van het door Westergo verschuldigde zoengeld, d.d. 1328, juli 17 [Gedrukt: Schw. I, p. 183], zie i.
- v. Copie van de door graaf Willem en de bisschop van Zuden genomen beslissing, waarbij Westergo in een boete van 1500 mark wordt verwezen, d.d. 1328, juli 23 [Gedr.: Schw. I, p. 182].
- fol.3v.w. Vertaling van de bevestiging van het Karelsprivilege door koning Willem, d.d. 1248, november 3 [Gedrukt (met andere vertaling): Schw. I, p. 94], zie c. en s.

- fol.4r.x. Copie van een vredesverdrag d.d. 1348, juni 22, gesloten tussen Oostergo en Westergo enerzijds met graaf Willem en Jan van Beaumont anderzijds [Gedrukt: zie onder m.], zie m.
- ij. Copie van een verklaring d.d. 1348, juli 24, gegeven door de grietmannen en consules van Westergo, dat zij overal het verdrag met Albrecht van Beieren bekend hebben gemaakt [Gedrukt: Schw. I, p. 207].
- z. Verklaring van de abt Ludolf van Bloemkamp "van zinte Vytskerke in Werum" en van de proost Wybrant van St. Nikolaaskerk "in Souden" in de proosdij van de norbertinessen te Pingjum, Vinea Domini, dat de graaf van Holland gerechtigd is te Franeker te komen, daar alle zaken, die binnen het jaar niet berecht zijn, te berechten en schepenen, schouten, asega's en frana's naar believen aan te stellen [Niet foutloos gedrukt: Schw. I, p. 200; aldaar in het jaar 1344 gesteld, doch abt Liudolf was reeds vóór 1334 opgevolgd door Dodo, zie Archief Aartsbisdom XXIX (1903), p. 159 noot], zie k.
- fol.4v.aa. De rectores van de spijkers (grangiae) in Hemelum en de inwoners van Kuinre en Veenhuizen zoeken bij de graaf van Holland bescherming tegen Gelre, d.d. 1337, mei 6 [Gedr.: Schw. I, p. 192], zie l.
- fol.5r.bb. "Medenblic", verdrag tussen graaf Willem en de Friezen van Oostergo en Westergo d.d. 1357, oktober 5 [Gedr.: Schw. I, p. 216], zie n.
- cc. Graaf Willem staat de Friezen toe de markten te Haarlem en elders te bezoeken, d.d. 1351, december 16 [Gedrukt: Schw. I, p. 208].
- fol.5v.dd. Verklaring over de wijze waarop de graaf van Holland naar Oostfriesland moet reizen. Hij zal de door de keizer van Duitsland gezegelde brief bij zijn aankomst moeten tonen en alle lieden een goede en vaste vrede moeten geven. Zijn reisroute zal dan zijn van Staveren naar Kempenesse, naar zijn land, dat hofland heet. Vandaar via Arum naar Franeker en Bloemkamp „jof Groenendale, `virilem vallem\"", waar alle lieden voor hem moeten verschijnen en de vier beste, machtigste en edelste hem van de aarde omhoog heffen en daarna tot in der eeuwigheid voor hun heer zullen houden. De graaf zal aldaar "ter vierschare zitten" en alle zaken, die geschied zijn in de afgelopen drie jaren, met zijn mannen rechtvaardig berechten. Zo kwamen ook zijn voorvaderen in het land. En wil de graaf niet aan wal gaan, zo mag hij op het brede en goede water varen tot een mijl van Franeker. Ongedateerd [Niet feilloos gedrukt bij Schw. I, p. 136].
- ee. Verklaring van de Friezen afgelegd op de dagvaart te Haarlem, d.d. 16 april 1369 [Zie bijlage II].
- fol.6r-7v.ff. Stukken betrekking hebbende op de dagvaarten te Alkmaar in 1369 [Zie bijlage II].
- fol. 8r Blanco.
- fol.8v.gg. (Onvolledig) register.

BIJLAGE II

- ee. Verklaring van de Friezen afgelegd op de dagvaart te Haarlem, 16 april 1369.
- ff. Stukken betrekking hebbende op de dagvaart te Alkmaar in 1369: 1. Verklaring van de Friezen op 12 juni afgelegd; 2. Punten door de Friezen overgelegd op 18 juni 1369(?); 3. Verslag van de dagvaart van 8 juli 1369. Nagenoeg niet leesbaar was ff. 2. Door bemiddeling van het Algemeen Rijksarchief zijn diverse foto's gemaakt door het Gerechtelijk Laboratorium. De toen nog overblijvende hiaten zijn met behulp van ff. 1 en ff. 3 opgevuld.
- ee. Dit is copie van den cedele, die de Oestvriesen overghaven up den dachvaert tot Haerlem, die was up beloken Paeschen anno lxxviii. Up dien dach waren de here van Brederode, heer Daniel van den Merwede, heer Ghert van Heemstede, heer Philips van Polanen, Willem van Naeldwyc ende heer Dirc Voppen zoen.

Nos gretmanni et iudices ceterique de Westergo et Oostergo in Medenblic congregati recognoscimus quod concessimus concorditer domino comiti Hollandie in hoc quod plene habeat in terris nostris omne jus quod progenitores sui habuerunt et composita olim inter nos facta. Item concessimus in hoc quod iurisdictio scultetorum ad ipsum spectat secundum consuetudines et statuta nostra, ita quod nullus possit fieri vel esse scultetus nisi nobilis in terra nostra. Sic et reputetur et ab ipso domino comite sibi per patentis litteras conferatur. Item fassi

sumus et fatemur quod in terra nostra sunt quaedam predia, que vulgariter Hoflant nuncupantur, de quibus terris pensiones promisimus et promittimus, quod detentores prediarum pensionem ad plene satisfaciendam compellemus. Item concessimus et concedimus monetam et theloneum, si in aliquibus locis secundum consuetudinem antiquam ad ipsum dominum pertinere[nt]. Item ipse dominus comes et sculteti sui habent jus collegendi huislaghe, hoc est de singulis domibus duos denarios parvos, ratione cuius ipse dominus comes secundum consuetudinem tres publicas stratas pateficatoris nobis facere tenetur secunda jura et statuta nostra. Item si sepedicto domino placuerit pacifice intrare terram nostram in anno bisextili cum littera et signo domini imperatoris, tunc ipsum honorifice recipere volumus et debemus ad fruendum jure a domino imperatore sibi dato. Item propter pacem et concordiam inter nos promisimus et volumus diligenter scrutari jura et statuta nostra et si forsitan invenimus aliquos alios articulos ad jurisdictionem sepedicti domini pertinere, voluntarie quod iustum est faciemus et iustitiam nostram cum iuramentis et nobilium de terris nostris confirmamus ob reverentiam domini supradicti. Item recognoscimus quod habet dominus in terris nostris quoad articulos supradictos ....

Hierop begheerden mines heren lude van Holland dat de Vriesen dit bet verclaren wouden ende claerlike screven wat si minen here bekennen. Ende want zyt buten den mienen lande niet doen en darsten, so voeren zi thuswaert ende soudent claerliken wederbrenghen. Ghescreven up sinte Odulfs dach also verre als mine here hertog Aelbrecht dan dachvaert woude doen houden.

fol. 6.

ff. Verclaringh van den Vriesen op sente Odulphs daghe tot Alkemaer.

Wi prelaten [grietmans ende mederec]hteren van Vriesland bikennen den Grave als van des keyzers wegh[en in Westergo ende in] Oestergo aldus dane recht:

Int eerste bekennen wi hem [sine schoutamten] in desen steden: binnen Staveren twe, binnen Bodelswart twe, [binnen Harlingen (?)] twe, Berlekum enen; ende dese sculden sellen rechten na d[en rechte van den] lande. Oec so sal die scouten wesen een vrij Vriese uten lande[n voerscreven. Ende oec in] Oeste[rgo int eer]ste in Ferwerderdele enen, te Halewert enen, in Dong[h]erdele [enen, i]n Echirwalde enen, in Steninghe enen, binnen Lyewarth enen, also te rechten als dair voirseyt is.

Item bikennen wi hem siin hofland in beyden lande aldair hijt moeghelike bewisen mach, van ygheliker pondismete enen igische na den olden zeden.

Item bikennen wi hem den tolen binnen Staveren ende binnen Dockem also vele als hi van oldes heeft gehat ende in ander stede dair hijt bewisen mach.

Item bikennen wi hem van yghelken huse in beyden lande jaerlix twe clene penninge, dair die vieren van ghelden enen igilsche. Ende voir dit ghelt sel die Grave den Vriesen III straten vrijen `voer zine lude', dat is die Rijn, die Elve, die Wesere.

Item so bekennen wi hem die munte van den lande des h[y] gh[loed gheld slaet] van sulver ende van ghoude [so willen wy zyn gheld nemen voer alle ander heren munte].

Ende hier boven bekennen wi hem w[es] h[y] hier en boven bewisen mach na den] lantrechte van Vrieseland.

Van daghe van den Vriesen des manend[ages na sente Odulphs daghe (?)]

[Dit] siin die pointen die die van Oestergo ende van [Westergo ...] Int [ee]rste dat si swe[ren] willen mit hondert mannen [ute Oestergo ende hondert man ute] Westergo dat si der G[ra]eflicheyt van Hollant [alle recht] bekennen [gheven ende doen] wille dat men ghevinden [of bewizen can dat de graeflicheyt voer toebeh]oe[rt hevet] van outs ende oec gherne ghegheven [h]add[en].

Ende deze twe hondert zellen machtich ghemaect wesen van den ghemeinen tween landen ende] luden na [re]chte ende ghewoente des lants [van Vrieseland.]

Item voir dergheenre zielen, die in Vrieselant ghebleven [sinen] willen [si] gherne stichten ene cappelle in Vrieselant waert der [graef]licheyt ghenoe[et] ..... ende die provenden ende renten mit priesters als besceydelic is.

Item in elc van dertich cloesteren in Vriesland ene ewighe daghelixe memorie te hebben ende te doene voir die zielen voirs.

Item van elken lande van Oestergo ende van Westergo voirs. bedevaert te doene mit XX mannen in steden dair si veylich comen moghen.

Item willen si overgheven die doden, die nu ter tijt in den cloester tot Florcamp siin.

Item also verre alst den hertoghe ghename si, so willent sijt mit hoeren ghoede [ver]dienen alst besceydelic is des si te zoene comen moghen.

fol. 6v.

[Item] h[et]en zi, dat minen here twe manne senden woude in den lande van Oestergo ende Westergo te verzoeken [wat] rechte minen here daer hebben zel, want si him al bekennen willen dat men bewisen mach dat sine [ou]dere plaghen te hebben.

Nota wat sel wesen van der afterstallegher huislaghe ende tolne.

fol. 7.

Inder dachuaert die 't Alcmaer was des zonnendages na martini translatione anno lxix.

Alle de scoutambten in Oestergo ende Westergo zellen wesen des graven also alst lantrecht hout ten zi datter enich quite ghecocht is jof verliet is ende daer betoegh af hebben `van der graeflicheit' des men billic geloven zel.

Item zal hi hebben zyn hofland in beiden landen van elcken pond mete enen ouden enghelschen na den ouden zeden.

Item zel hi hebben de tolne te Staveren, te Dockem ende oec de marcttollen inden lande also alst bi ouden tiden te wesen plach.

Item bekennen mine here van elcken huse des jaers twe cleine penninghe die xvi doen j ouden enghels.

Item bekennen zi him de munte van den lande ende also verre als hi goed gheld slaet van goude ende van zelve so willen zi zyn gheld nemen voer alle ander heren munte.

Ende so wat hi hier en boven besceidelicke bewisen mach dat sine vorvaderen rechte ghehat hebben dat willen zi him bekennen ende ghebruken laten.

Item willen zi mit hondert man ute Oestergo ende hondert man ute Westergo `zweren' dat si der graeflicheit van Holland alle recht bekennen, gheven ende doen willen dat men ghevinden of bewizen can dat de graeflicheit voer toebehoert hevet van ouds. Ende dese twehondert zellen machtich ghemaect wesen van den ghemenen tween landen ende luden dat te zweren in hore alre name. Ende die twehondert zel min here kiesen uten landen voerscreven Item zel men voer de gheenre ziele die in Vriesland bleven stichten ene kanesie van zes priesters elcken priester des jaers 1 oud scild. Ende die canesie zelmen stichten toe Staveren binnen de stede.

Item zel men voer hore ziele stichten ende winnen in dartisch cloesteren in Oestvriesland `in elcken' ene eweghe daghelixie memorie.

Item van elcken lande van Oestergo ende van Westergo te senden bedeninc ute elcken lande xv eersame priesteren bedeninc te doene.

fol. 7v.

Item zel men overgheven de doden, die inden cloester te Florecomp nu zijn.

[fol. 7v. verder onbeschreven.]

N. E. Algra.